

Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı (95 nci Yıl Özel Sayısı s.13-32)

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ'NİN VE KOMUTA KADROSUNUN TÜRK KURTULUŞ SAVAŞINA ETKİLERİ

İsmet GÖRGÜLÜ

Yrd. Doç. Dr , Başkent Üniversitesi

ÖZET

Çanakkale Muharebeleri ve sonunda kazanılan zafer, Balkan Savaşı felaketi ile başlayan uyanışı, dirilişe dönüştürür. Türk olarak tekrar özgüvene kavuşulur. Çanakkale' de kazanılan özgüven, Türk' e Kurtuluş Savaşı'na kalkışma cesaretini verir. Kurtuluş Savaşı bir cürettir.

Bu cüret ise Çanakkale'de kazanılan özgüvenden doğmuştur.

Çanakkale Muharebeleri ; ümmetçiliği iflas ettirir, Panislamizm fikrini söndürür. Yerine Türk milliyetçiliği fikrini alevlendirir. Uygulanabilir ve gerçek olanın Türk milliyetçiliği olduğunu kanıtlar.

Çanakkale öncesi dönemde yaşananlar ve büyük toprak kayıpları, resmin bütününe görenlerde, milletin tekrar Ergenekon durumuna düştüğü kanısını doğurur ve kurtulmak için bir milli kahraman beklentisi içine girerler. Çanakkale Muharebeleri beklenen milli kahramanı ortaya çıkarır. Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal.

Mustafa Kemal, Çanakkale'de kazandığı ün ve prestij ile Milli Mücadeleye atılınca, istifa etmesine, hakkında tutuklama emri verilmesine, sonrasında idam fermanı çıkartılmasına rağmen, halk ve ordu O'nu bir lider olarak kabul eder, peşinden gider. Bu ortam ise Türk'ün kurtuluşunu sağlar ve tarih sahnesinden silinmesini önler. Bunu sağlayan da Çanakkale Muharebeleridir.

Türk ulusu milli varlığının kurtarılmasını Mustafa Kemal'e, Mustafa Kemal'i kazanmasını da Çanakkale Muharebelerine borçludur.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Çanakkale Muharebeleri, Kurtuluş Savaşı

SUMMARY

The Battles at Dardanelles (The Gallipoli Campaign) and the ensuing victory transformed the awakening which started with the disaster of Balkan Wars into a revival. People as Turks regained their self-confidence. The confidence that was gained at Dardanelles encouraged Turks to rise and start the War of Independence. The War of Independence was an audacious act. This audacity, however, arose from the self-confidence gained from the Dardanelles.

The Battles at Dardanelles also declared a muslim oriented society void. They extinguished the idea of Pan-Islamism. They rekindled the idea of Turkish nationalism and proved that what was real and applicable was Turkish nationalism.

The events that had happened before the Battles at Dardanelles and the vast losses of territory created the opinion, among those who were able to see the bigger picture, that the nation reverted to the circumstances of Ergenekon (Birth of Nation) and as a result they began to expect a national hero to be saved. The Battles at Dardanelles created the national hero who was expected. He was Mustafa Kemal, the hero of the Battles at Anafartalar.

Even though Mustafa Kemal resigned from his military post, and orders were put out for his arrest and later with an imperial edict he was sentenced to death, when Mustafa Kemal began the National Struggle, Turkish nation and Armed Forces accepted him as the national leader and followed him because of the fame and prestige he gained at the Dardanelles,. This atmosphere enabled the emancipation of the Turks and prevented their disappearance from the scene of history. What made this possible was the War at Dardanelles.

Turkish nation owes the recovery of its national existence to Mustafa Kemal and having him to the Battles at Dardanelles

Key Words: Mustafa Kemal, The Battles at Dardanelles (The Gallipoli Campaign), War of Independence

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunun çarpıştığı 11 cepheden biri olan Çanakkale Cephesi, süre itibariyle en kısası olmasına rağmen Türk'e etkileri, kazandırdıkları itibariyle en önemlisidir.

19 Şubat 1915'te Boğaz girişinin bombalanmaya başlamasıyla cephe açılmış, 09 Ocak 1916'te son düşman birliğinin bölgeden tahliyesiyle sona ermiş ve 11 ay sürmüştür.

Onbir aylık süre içerisinde her iki taraf yaklaşık 500'er bin asker kullanmıştır. Türk ordusu kara hareketinin başladığı 25 Nisan 1915'te 6 tümenle, 90 bin askerle muharebelere girmiş olmasına rağmen

muharebeler sırasında 6 tümeni 19 tümene, 90 bin askeri yaklaşık 500 bine çıkarmak durumunda kalmıştır.

Çanakkale'yi 500 bin civarında asker fiilen yaşamış, 500 bin aile de Çanakkale'de yaşananlardan, ruhundan, sosyolojik sonuçlarından doğrudan etkilenmiştir.

Muharebelerin başlangıcında 1 ordu, 2 Kolordu, 6 Tümen olan Türk ordusu, muharebelerin devamında 2 Ordu, 16 kolordu (Gruplar dahil), 19 Tümen olmuştur. Bu süreçte, 2 Orduya 2 Ordu Komutanı, 16 Kolorduya 23 kolordu komutanı, 19 Tümene 39 Tümen Komutanı, 79 Alaya 135 Alay Komutanı komuta etmiştir. Dolayısıyla alay ve daha üst seviyede 199 komutan, daha alt kademelerdeki binlerce subay (Eylül 1915'te subay mevcudu 5287 + 1633 subay zayıyatı = 6920 subay¹) Çanakkale Zaferi'nin doğurduğu özgüvenden, kaynaşmadan etkilenmiş ve vatani için vatanından başka her şeyini feda edebilme duyguları pekişmiştir.

SAVAŞ / MUHAREBE PSİKOLOJİSİ

Savaş, milli bir amaç için yapılır. Savaşa katılanlar bu amacı gaye birliği haline getirirler. Oluşan gaye birliği, büyük bir kitleyi, tek bir bedene dönüştürür. Bu noktada tek birey kendini büyük bedeninin bir uzvu olarak görür, kendini siler, her şey büyük beden içindir, büyük bedeninin gerçekleştirme mücadelesi verdiği amaç içindir. Bunun için kendini feda bir görevdir. Bu algılama ise bireyleri yoldaş yapar, kaynaşma, dayanışma sağlar. Bireyleri, "kendini kurtar"dan kurtarır, bencillikten "bizcilliğe" benistanda yaşamaktan bizistanda yaşamaya taşır.

Aynı savaşta yer almak, aynı cepheye omuz omuza savaşmak, her seviyedeki asker için, mezara kadar devam eden bir dostluk, bağlılık yaratır. Bu bağ sonraki yıllarda birisinin Milli Mücadele gibi bir mücadele içine girmesi, diğerinin de onu yalnız bırakmamasını, yanında yer almasını doğurur, doğurmuştur.

Muharebe, dövüşme ve konuşma sanatıdır. Konuşma; etkili emir vermeyi; doğru, yaşanan ve yaşanılacak durumu aktaran rapor sunmayı ve ruh ve dimağlara hitap eden hitabeti içerir. Dövüşme ise ölmeden öldürmek, ölmelerini önleyerek öldürmelerini sağlamaktır.

Muharebede, dövüşme ve konuşma sanatını ustalıkla uygulayana, dövüşenler güven ve saygı duyarlar, gönülünden, ölümüne bağlanırlar.

¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V.nci cilt 3.ncü kitap Çanakkale Cephesi Harekati, Gnkur. Basımevi, Ankara-1980, Çizelge 3 ve 4.

Bağlandıkları kişi/kişiler, ileride Milli Mücadele gibi bir mücadeleye atıldığında, bir bakıma muhakemesiz peşine takılırlar, takılmışlardır. “O kişi bu işi yapıyorsa, doğrusunu yapıyordur” derler, demişlerdir.

ZAFERİN SOSYOLOJİK SONUÇLARI VE KURTULUŞ SAVAŞINA ETKİLERİ

Çanakkale Zaferi’nden bir yıl önce Türk ordusu, tarihinin en büyük hezimetini yaşar, savaşamaz, ordu dağılır ve elden çıkar. Balkan savaşı yerine daha çok “Balkan Faciası” denilen bu mağlubiyet sonucunda bir ay içersinde, bugünkü topraklarımızın 1/5’inden daha fazla toprak; 167 bin Km², 33 vilayet, 158 ilçe, 6,5 milyon nüfus; bir başka ifadeyle Meriç Nehri’ne kadar Avrupa’daki toprakların tamamı ve Ege adaları kaybedilir. Bu facia, devlet kademelerinde, orduda ve halkta şok etkisi yapar. Her yönüyle, bir bütün olarak dibe vurulmuştur. Dibe vurma, genelde uyanış sağlar, devlet edenleri, orduyu ve halkı kendine getirir. Bu hale neden ve nasıl gelindiğini sorgulatar; kurtulmak için çareler üretme yoluna sokar. Bizde de aynen böyle olmuştur. Uyanış başlamıştır.

Balkan Faciasını kim yaşamış, kim yaşatmıştır? Ordu ! O halde orduyu islah edelim, orduyu savaşılabılır duruma getirelim yolu tutulur. Ancak ikiyüz yıldır yaşadığımız mağlubiyetlerin, üçyüz yıldır sömürülmemizin sonucu, özgüven tamamen yitirilmiştir. Bunu biz kendimiz yapamayız denilir ve Almanya’dan Islah Heyeti getirilir. Ortak çalışma ile orduda yeni teşkilatlanma yapılır, savaşa dönük eğitim sistemi kurulur, işe yaramaz görülen subay ve generaller tasfiye edilir, komuta kadrosu gençleştirilir. Bir yıl gibi kısa süre içersinde ordu toparlanır ve hemen arkasından Dünya Savaşına girilir. Bu süreçte, en büyük komutanından erine, herkesin kafasında Balkan Faciası gibi bir utancı tekrar yaşamamak, yaşamamak için ne gerekiyorsa yapmak vardır.

Bu duygu ve fikir ortamı, doğal olarak Çanakkale’ye de yansır. Bunun çarpıcı bir örneği Mustafa Kemal’in, 1 Mayıs taarruzu için 30 Nisan günü verdiği emirde görülür:

“...içimizde ve komuta ettiğimiz askerlerde Balkan utancının ikinci bir örneğini görmekten ise burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını kesinlikle kabul etmem, şayet böyleleri olduğunu hissediyorsanız derhal onları kendi ellerimizle kurşuna dizelim.”²

² Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yay-Haz.Uluğ İğdemir, TTK., 1968, s.70

Balkan utancını tekrar yaşamamak bilincinin, Çanakkale’de ortak bir bilinç haline getirildiği ve geldiği yaşanılardan anlaşılmaktadır. Bu bilinç ise Çanakkale’de zaferin kazanılmasında önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Zafer kazanılınca, Balkan Faciası sonunda başlayan uyanış, dirilişe dönüşür. Türk olarak tekrar özgüvene kavuşulur, “biz de yapabiliriz” durumuna girilir. Çünkü kazanılan zafer, sıradan değildir. O günlerin süper gücü durumunda olan, üzerinde güneş batmayan imparatorluk olarak tanınan İngiltere ile benzer durumdaki ortağı Fransa’ya karşı ve sömürgelerinden getirdikleri kuvvetlere karşı ve de dışarıdan yardım almaksızın kazanılmıştır.

İşte Çanakkale’de kazanılan özgüven, Türk’e Kurtuluş Savaşı’na kalkışma cesaretini verir. Kurtuluş savaşı bir cürettir. Dünya savaşında savaşabilir insan varlığının, başta hayvan olmak üzere ekonomik varlığının yarısını yitirmiş; ordusu dağıtılmış, silah ve cephanesi elinden alınmış, 6 devletin işgaline uğramış, devleti işgalcilerin yanında yer almış, 8 yıl içinde peşpeşe 3 büyük savaş yaşamış ve savaştan bıkmış bir ulusun tekrar 6 devlete karşı savaşa kalkışması, tam anlamıyla bir cürettir. Bu cüret ise Çanakkale’de kazanılan özgüvenden doğmuştur.

Çanakkale Muharebeleri; ümmetçiliği iflas ettirir, İslam birliği, Panislamizm fikrini çökertir, söndürür. Yerine Türk milliyetçiliği fikrini alevlendirir. Uygulanabilir ve gerçek olanın Türk milliyetçiliği olduğunu kanıtlar.

Savaş başlayınca cihadı mukaddes ilan edilir, ancak bunun Osmanlı toprakları içinde dahi olumlu hiçbir etkisi görülmez. Türk unsurunun dışındaki Osmanlı tebaası olan diğer Müslüman unsurlara İngiliz altını ve vaatleri, Osmanlının ilan ettiği Cihat’tan daha sıcak gelir ve Osmanlı Türkünü arkadan vururlar. Çanakkale Muharebeleri sırasında daha acısı yaşanır. İngiliz ve Fransızlar sömürgeleri olan Müslüman ülkelerden, Hindistan’dan yani bugünkü Pakistan’dan, Fas, Tunus ve Mısır’dan, Senegal ve diğerlerinden önemli sayıda Müslüman asker getirirler ve bunları Türklere karşı savaştırırlar. Fransızlar iki tümen kullanırlar, tümenleri 2’şer tugaylı, tugayları 2’şer alaylıdır. Her tümende 2 tugaydan birisi sömürge tugayıdır ayrıca diğer tugayındaki 2 alaydan birisi de sömürge alayıdır. Yani toplam 8 alayından 6’sı sömürge alayıdır.³ Fransızların $\frac{3}{4}$ ’ü sömürge askeridir. En çok da Fas’tan alırlar.

³ Çanakkale Cephesi Vnci cilt 3ncü kitap, Kuruluş ekleri 2, 9, 10.

Muharebeler süresince toplam 79bin asker kullandıklarına göre bunun yaklaşık 60 bini sömürge askeri, diğer bir ifadeyle Müslüman asker olmaktadır. İngilizlere gelince, bilinen sadece bir Hint Tugayı vardır. Bunun da mevcudu 9.717'dir. ANZAK'ların 2 tümenini, Fransızların 2 tümenini ve İrlandalıların oluşturduğu 10. Tümeni düştüğümüzde geriye kalan 11 Tümenin verilen kuruluşlarına baktığımızda burada Fransızların şeffaflığı görülmemektedir. Kullandığı sömürge askerinin mevcudu anlaşılamamaktadır. Ama çok miktarda kullandığı bilinmektedir. Buna rağmen kayıtlara göre en az 70 bin Müslüman asker Türklere karşı savaşmıştır. Ayrıca Mehmetçikleri etkilemek için yüksek seslerle ezan ve Kuran-ı Kerim bile okutulmuştur.

Bu durum bir gerçeğin görülmesini sağlar. O dönemde oldukça ağırlıklı bir görüş olan, hatta devletin politikası olan "İslam Birliği" düşüncesinin bir hayal olduğunu, ümmetçilik yerine milliyetçiliğin esas alınması gerektiğini gösterir. Bu sonuç ise Kurtuluş Savaşı'nın Türklük temeline dayandırılarak yapılmasına, sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin milli politikasına yön verir. Milli kimliğe dayalı, milli ve üniter devlet kurulur.

Ömer Seyfettin (1884 – 1920), 18 Mart 1914'te Tanin gazetesinde yayımlanan "Türklerin Milli Bayramı –Yeniğün 22 Mart" başlıklı yazısında, 1900 lerin başında Türklerin ikinci defa Ergenekon durumuna düştüğünü, ikinci defa bir "Bozkurt" beklendiğini işler:

"Türklerin sadırlarında (sinelerinde) olan 'Ergenekon' hatırasından ilham alan bugünün şairleri var. Son Balkan felaketleri (Balkan Savaşı) nihayet Bergos'tan(Lüleburgaz) Ergene'nin öbür tarafına kovuluşumuzu yad ederek milli ve şuurulu rübabını (sazını) çalan soydaşımız, Türklüğün bütün zafer ve azametlerini söyledikten sonra:

...

Yurt girince yad eline,

Ergenekon oldu yine!

Çıkmaz mı bir Börtücene (milli kahraman)

Nurlanmaz mı çerâğımız?(yolumuzu açmaz mı? Nurlandırmaz mı?)

diyor. Bugünkü Türklüğün perişan ve esir halini tıpkı 'Ergenekon'a benzetiyor. Bir kurtarıcı, bir bozkurt, bir Börtücene temenni ediyor..."⁴

⁴ Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri-16, Türklük üzerine Yazılar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s.97 vd.

Demek ki 1910'lu yıllarda yaşayan kuşaklar, ülkenin içine düştüğü durumu Ergenekon'a benzetmişler ve bir bozkurt beklemişler. Şiir, tarihi ve şairi belirtilmemiş ama 1913 veya 1914 yılında yazılmış olmalıdır. Aynı yılları benzer duygu ve düşünceyle yaşayan bir diğer yazarımız da Yakup Kadri Karaosmanoğlu(1889-1974), 1946'da yayımlanan Atatürk isimli eserinin başlangıcında;

"Bizim ilk gençlik yıllarımız bir milli kahramana hasretle geçti"⁵ der.

Devamında, bekledikleri milli kahraman seçenekleri üzerinde analizler yapar, Tevfik Fikret, Enver Paşa gibi kişilere bağladıkları ümitleri açıklar. Sonrasını alıntılarla sürdürelim:

"Ama günün birinde, Çanakkale savunmasının yankıları kulaklarımıza gelmeye başlayınca her şey değişiverdi... Halk, sanki devletin bilmediği bir sırda ermiş gibi idi. Halk emin ve içi rahattı... Evet, halk bizim bilmediğimiz bir sırda ermişti; evet, ona gaipten bir şey malum olmuştu... Bir şeyler mırıldanıyor... Bağından bir takım nidalar geliyor... (Halkın) ağzında Çanakkale Savaşı adeta bir... destan şeklini almaya başladı... (Halkın) hayalinde... bir genç kahramanın yalın endamı çizgilenmekte idi. Bu kahraman, bu genç kumandan-yine halkın söylediğine göre- yanında bir avuç süngülü askerle, yerden, gökten, denizden kopan sürekli bir gülle, kurşun ve şarapnel sağanağının ortasında durmadan ileriye doğru atılıyor ve kollarıyla kızgın boyunlarından yakalayıp denize yuvarlayacakmış gibi düşmanın sıra sıra topları üstüne saldırıyordu. Bu insan, ateşte yanmıyordu. Vücuduna kurşun işlemiyordu ve zırhlıların attığı güller başının üstünden munisleşmiş yırtıcı kuşlar gibi geçip gidiyordu.

Kimdi bu acayip adam? Nereden peydah olmuştu(ortaya çıkmıştı)?... Halk onun adını da biliyordu; 'Mustafa Kemal!' diyordu. Bir paşa mı? Bir miralay (albay) mı? Kimi bir paşa,kimi bir miralay olduğunu söylüyor. Zaten rütbesinin ne hükmü vardı? Böyle bir adama rütbe ne ilave edebilirdi?

İşte, onun ismini, halkın arasında, böyle bir efsane atmosferinin içinden, ilk defa böyle işittimdi...

O, Türk ordusunun yüzelli, belki iki yüz seneden beri mahrum olduğu bir 'zaferin' gururunu ve Türk milletine bunun şevkini vermişti...⁶

⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ATATÜRK, Birikim yayımları, 1981, s.17

⁶ KARAOSMANOĞLU, a.g.e., s.27-29

Yakup Kadri, Ömer Seyfettin gibi, 1910'lu yıllarda hep bir milli kahraman bekledik diyor. Niçin beklemişler? Türk'ü İkinci Ergenekon'dan kurtarsın diye. İşte beklenen Börtücene, beklenen Bozkurt Çanakkale'de ortaya çıkıyor. Hem de bir masal kahramanı algılamasıyla. Ateşte yanmayan, kurşun işlemeyen bir kahraman, Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal. Çanakkale'de ortaya çıkan Bozkurt, 1919'dan itibaren, Türk'ü, ikinci Ergenekon'dan kurtaracaktır. Yakup Kadri bu görüşle; İstiklal Harbi yazılarını 1929 yılında iki cilt halinde yayımlarken, kitabına "Ergenekon" adını koymuştur.⁷

Şevket Süreyya da aynı tespiti ve aynı benzetmeyi yapmaktadır:

"Osmanlı cemiyetinin son devrinde Türk yurdu, bir Ergenekon 'du ki, bu ülkede örs ve ateş

*köşesinde unutulmuş uyuyor ve yol gösterici Börtücene ise henüz ufukta görünmüyordu..."*⁸

Beklenen Börtücene ortaya çıkıp ikinci Ergenekon'dan kurtuluşu sağladıktan sonra, efsanedeki kurt ile demir dağını eriterek delen demircinin, Börtücene'nin aynı kahramanın şahsında, Mustafa Kemal'de birleştiğini yazmaktadır.⁹

Atatürk'e bu nedenle Bozkurt denilmiştir. Türk ve Türkiye için bir Bozkurt'tur. Birinci Ergenekon'daki kurt gibi, Börtücene gibi Anadolu Türklüğü'nün hayatını kurtarmış ve soyunu sürdürecektir vatan kazandırmıştır.

Çanakkale Muharebeleri, o yıllarda hasretle beklenen milli kahramanı ortaya çıkarır Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal, Payitahtı kurtaran Mustafa Kemal.

Mustafa Kemal, Çanakkale'de hakkıyla kazandığı ün ve prestij ile Milli Mücadele'ye atılınca, askerlikten istifa etmesine, hakkında

⁷ Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği mücadeleyi, daha zafere ulaşmadan Ergenekon'a benzetenlerden birisi de Kütahya milletvekili Mehmet Besim'dir. 23 Mart 1921'de Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlanan "Ergenekon-Nevruz" başlıklı yazısının sonunda şöyle der: "...Bu Ergenekon hadisesinden çıkacak mühim netice, bizim bugünkü milli mücadelemizle olan benzerliğidir. Dokuz kişiden türeyerek düşmanlarından intikam alan Türk soyu, bugün de kendi varlığına kastedenlere karşı silahlanmış ve yarın muvaffakiyetini temin edeceğine ve milletin gayretleriyle kara günlerden kurtulacağına eminim..." Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, "Ergenekon-nevruz", 23 Mart 1921: Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal-I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s.519.

⁸ Şevket Süreyya Aydemir, "Ergenekon Efsanesi", Kadro Dergisi, Ocak 1933, Sayı 13, s.8

⁹ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.m., s.9

tutuklama emri verilmesine, arkasından idam fermanı çıkartılmasına rağmen halk ve ordu O'nu bir lider olarak kabul etmiş, peşinden gitmiştir. Bu ortam ise Türk'ün kurtuluşunu sağlamış ve tarih sahnesinden silinmesini önlemiştir. Bunu sağlayan da Çanakkale Muharebeleri olmuştur.

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ KOMUTA KADROSUNUN KURTULUŞ SAVAŞINA ETKİLERİ

Kurtuluş Savaşı'na katılan komutanların büyük çoğunluğu ve önemli görevleri üstlenenler Çanakkale Muharebeleri'nde savaşanlardandır.

Her şeyden önce Kurtuluş Savaşı'nın Başkomutanı Çanakkale'den çıkmıştır. Genelkurmay Başkanı, 2nci Ordu Komutanı, Doğu Cephesi Komutanı, 2 Elcezire Cephesi Komutanı, Batı Anadolu'nun Kuvayi Milliye Umum Komutanı, 11 Kolordu Komutanı, 22 Tümen Komutanı 3 Tugay Komutanı olmak üzere 42 üst düzey komutan Çanakkale'den çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın üst düzey komuta kadrosunu, bir bakıma Çanakkale Muharebeleri hazırlamıştır denebilir.

Çanakkale Muharebeleri'ne Kolordu, Tümen ve Alay Komutanı ile karargah subayı olarak katılanlardan Kurtuluş Savaşı'na Tugay ve daha üst seviyede sadece "Komutan" olarak katılmış olanlar listelenmiş ve ek olarak ilişikte sunulmuştur.

Çanakkale Muharebeleri Komuta kadrosunun Kurtuluş Savaşı'na etkisi sadece nicelik yönünden değildir. Nitelik yönünden daha büyük etkileri olmuştur.

Çanakkale beklenen milli kahramanı ortaya çıkarır. Bu milli kahraman Anadolu'da işgaller üzerine başlamış olan bölgesel ve yerel direniş hareketlerini Milli Mücadele'ye dönüştürmek için öne çıkınca, pek çokları özellikle önemli kişiler, O'nun ordudan ayrılmış, makamı, rütbesi, yetkisi olmayan bir sıradan kişi olduğuna, hakkında tutuklama kararı bulunmasına aldırmaz. Yanında yer alır. Bu güven ve bağlılık ortamını doğuran Çanakkale'dir. Çanakkale'de Mustafa Kemal hakkında oluşan kanaattir. Bu toplumsal kanı, Kurtuluş Savaşı'na yol vermiştir.

Askerlikte kıdem ve rütbe önemlidir ve belirleyicidir. Ancak Kurtuluş Savaşı'nın üst düzey komuta kadrosunun durumuna bakıldığında farklı bir tablo görülmektedir. Üç örnek verelim. Cevat Çobanlı, 1891 Harp okulu çıkışlıdır, Mustafa Kemal'den 11 yıl önce subay olmuştur.

İstanbul'da Genelkurmay Başkanlığı ve Harbiye Nazırlığı yapmıştır. Ferik'tir (Tümgeneral). Yakup Şevki Sübaşı, 1896 Harp Okulu çıkışlıdır, Mustafa Kemal'den 6 yıl kıdemlidir ve Miralivadır. Fevzi Çakmak, 1896 Harp Okulu çıkışlıdır, İstanbul'da Genelkurmay Başkanlığı ve Harbiye Nazırlığı yapmıştır ve Feriktir. Böyle olmasına rağmen bu komutanlar ne kıdemlerinin ne de rütbelerinin ileriliğini hiç sorun etmeden kendilerinden kıdem ve rütbece küçük ve de ordudan ayrılmış Mustafa Kemal'in emrine girdiler. Bu yüce davranış Kurtuluş Savaşı'nın kadrosunu güçlendirdi. Bu davranışı doğuran da Çanakkale Muharebeleridir, Çanakkale'de Mustafa Kemal hakkında oluşan saygınlık ve güvendir.

Askerlikte asker komutanından emir alır, komutanın üstündekilerden emir verildiğinde komutanına haber verir ve kanunlara uygun emri yerine getirir. Sivas Kongresi'nin toplandığı günlerde, kongre'yi basıp, dağıtmak amaçlı, Damat Ferit Hükümeti ile İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin ortaklaşa düzenledikleri, aynı zamanda insanımızı birbirine kırdırtmayı öngören "Ali Galip Olayı" düzenlenir. Elazığ Valisi Ali Galip, silahlı bir grupla Sivas'ı basacaktır. Sivas'ta bunları durduracak kuvvet yoktur. Durum tehlikelidir. Milli Mücadele'nin doğum sürecinde boğulması söz konusudur. Mustafa Kemal ise görevinden alınmış, ordudan ayrılmış, hiçbir yetkisi olmayan bir sivildir. Ayrıca olayın başında da devletin Elazığ valisi bulunmaktadır. Kongrenin selameti bakımından Olay'ın Sivas'a gelmeden sonlandırılması gerekmektedir. Bu işi de ancak asker yapabilecektir. İşte bu kritik durumda bazı subaylar, Mustafa Kemal'in isteğini emir kabul ederler, Ali Galip'in üzerine yürürler, kuvvetini kaçırlar, dağıtırlar. Bunların başında daima saygı ve şükranla anılması gereken Elazığ'daki 15. Alay Komutanı Bnb. İlyas Bey gelmektedir. Atatürk, Nutuk'da bu olayı ayrıntılı şekilde anlatır. Bnb. İlyas'ın ve diğer 2-3 subayın hiçbir yetkisi olmayan ve hatta hakkında tutuklama kararı çıkartılmış eski bir askerin isteğini emir kabul etmelerini ve devletin valisinin üzerine yürümelerini neye bağlamak gerekir? Mustafa Kemal'in Çanakkale'de kazandığı haklı üne, kendisine duyulan saygı ve güvene. İşte bu güven duygusu, Sivas Kongresi'nin tamamlanmasını ve Kongre'dekilerin hayatta kalmasını sağlamış, Milli Mücadele'nin önünü açmıştır.

İsmet İnönü, Anıları'nda, Mustafa Kemal'in Çanakkale'de yaptıklarından dolayı "dokunulmazlık" kazandığı tespitinde bulunur:

“...Çanakkale’de ilk günden itibaren üzerinde toplanmış şerefler ve ümitler, Atatürk’ü dokunulmaz hale getirmiştir.”¹⁰

Bunun sadece iki örneğini aktaralım.

Harbiye Nazırlığının, Mustafa Kemal’in tutuklanarak İstanbul’a gönderilmesine yönelik emrine, Kazım Karabekir 1 Ağustos 1919’da verdiği yanıtta:

“... Hal ve hareketlerinde vatani ve milli menfaatlere aykırı bir şey olmayan bir zatın tutuklanmasına bir kanuni sebep olmayacağını ve yukarıda arz ettiğim durum dolayısıyla halk ve ordu nazarında da iyi bir hareket olarak telakki edilmeyeceği cihetle Mustafa Kemal Paşa’nın tutuklanmasına hal ve vaziyetin asla müsait olmadığını arz eylerim”.¹¹

Damat Ferit Hükümeti, Mustafa Kemal’i Erzurum’da tutuklattıramayınca, bu kez Sivas Valisine yüklenir, peş peşe emir gönderir. Vali Reşit Paşa 20 Ağustos 1919’da, Dahiliye Nazırı’na verdiği yanıtta şöyle der:

“...Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin yakalanmaları ve Kongre’nin (Sivas) açılışını men için girişimlerde bulunmanın imkansız derecede müşkül ve zamansız olduğuna inanmıyorum.”¹²

Reşit Paşa’nın 10 Eylül 1919’da, Sivas Kongresi’nin devam ettiği günlerde verdiği yanıt ise çok daha durumu açıklayıcı, Mustafa Kemal’in dokunulmazlığını kabul edici niteliktedir:

“... Verdiğiniz emir, Ali Galip Bey’in üzerine aldığı vazife doğrusu şaşkınlık ve hayretime sebep oldu... Maksudunuz Mustafa Kemal Paşa’yı... tutmak ve Kongreyi dağıtmak ise, buna imkan olmadığını evvelce arz etmişim”.¹³

İngilizlerin, Mondros Ateşkesi’nden sonra İstanbul’da ilk yaptıkları iş; Mondros maddelerinin uygulanmasına direnenleri, Dünya Savaşı’nda yaşadıklarından dolayı hesaplaşmak istediklerini ve yapacaklarına karşı direnme potansiyeli olanları, halkın direnişe geçmesine önyak olabilecekleri tutuklamak, Bekirağa Bölüğüne hapsedmek ve arkasından Malta’ya sürmek olmuştu. Pek çok asker, sivil devlet adamı ve ileri gelen

¹⁰ İsmet İnönü, Hatıralar, 1. Kitap, Bilgi Yayınevi, 1985, s.149.

¹¹ Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, Türkiye Yayınevi, 1969, s.97.

¹² Reşit Paşa, Reşit Paşa’nın Hatıraları, Yayımlayan Cevdet R. Yularkıran, Ahmet Halit Kitapevi, 1939, s.97.

¹³ a.g.e. s. 142; Kemal Atatürk, Nutuk, C.III. Vesikalar, Milli Eğitim Basımevi, 1970, s.965, 966

kişiler, bu haksız muameleye maruz kalmıştı. Ancak Mustafa Kemal tutuklanmamıştı. Acaba neden? Mustafa Kemal tutuklananların genel özelliklerini taşıyor muydu? Taşıyordu. Sadece İttihatçılarla birlikte görülmüyordu. Fakat Çanakkale’de İngiliz planlarını alt üst eden, yenilgilerine sebep olan komutandı. Sina-Filistin-Suriye cephesinde İngilizleri Halep kuzeyinde durduran, daha kuzeye ilerlemelerini önleyen komutandı. Mondros’tan sonra ise İngilizlerin İskenderun’a çıkmalarına, hükümetin emrine rağmen direnen komutandı. Oysa Mustafa Kemal’in yaptıklarının onda birini yapmış olan komutanlar tutuklanmıştı. Yakup Şevki Sübaşı, Ali İhsan Sabis, Mürsel Bakü gibi.

Bu durumda Mustafa Kemal’in tutuklanmamasını neye bağlamak gerekir? Akla en yakın yaklaşım, Çanakkale’de kazandığı dokunulmazlık, halk ve ordu katında kendisine duyulan saygı, güven ve Çanakkale’den milli kahraman olarak çıkışıdır. Böyle bir kişinin tutuklanmasının doğuracağı büyük tepkidir. Çünkü İngilizler Anafartalar Kahramanı’nı liste dışında tutmamışlar, kara listelerine almışlar, hem de 28 Şubat 1919’da.¹⁴ Fakat İstanbul’daki İngiliz yetkilisi General Miln, listelerde yer almasına rağmen Mustafa Kemal’i tutuklatmamış, tutuklatamamıştır.

Mustafa Kemal’in Çanakkale’de kazandığı bu dokunulmazlık, Kurtuluş Savaşı’nın yapılmasını, Kurtuluş Savaşı’da Anadolu Türklüğünün tarihten silinmesini önlemiş ve yaşayacak bir vatan kazandırmıştır.

Mustafa Kemal, Milli Mücadele’ye iki şeye dayanarak atıldığını belirtir:

“Ben 1919 senesinde Samsun’a çıktığım gün elimde, maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran, yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım.”¹⁵

Mustafa Kemal’in Türk milletine güveni, “bu millet bu mücadeleyi yapar” kanısına ulaşması, büyük ölçüde Çanakkale Muharebeleri’nde perçinlenmiştir. Türk insanının vatanı için vatanından başka her şeyini feda edebildiğini, canını muhakemesiz verebildiğini Çanakkale’de yaşayarak görmüştür. Ayrıca kendisini Çanakkale’de kanıtlamış,

¹⁴ Bilal N. Şimşir, Atatürk Dönemi-İncelemeler-, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s.7.

¹⁵ Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk’ten Hatıralar, TTK., 1950, s. 112.

nelere muktedir olduğunu bu savaş alanında görmüş ve göstermiştir. Bu da kendisine olan güvenini pekiştirmiştir. İşte bu iki güven duygusu ve ortamı, Çanakkale’de doğmuş, Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’na atılmasını ve dolayısıyla Savaş’ın yapılmasını sağlamıştır.

SONUÇ

Türk ulusu milli varlığının kurtarılmasını Mustafa Kemal’e, Mustafa Kemal’i kazanmasını da Çanakkale Muharebelerine borçludur.

Kurtuluş Savaşı, Çanakkale Muharebeleri sayesinde yapılmış ve kazanılmıştır.

EK

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNE KATILAN KOLORDU, TÜMEN, ALAY KOMUTANLARINDAN VE KARARGAH SUBAYLARINDAN KURTULUŞ SAVAŞINA TUGAY VE DAHA ÜST SEVİYEDE KOMUTAN OLARAK KATILANLAR(*)

KOLORDU VE GRUP KOMUTANLARI

ÇANAKKALE'DE

1. Alb. Mustafa Kemal (ATATÜRK) Anafartalar Gr. K.	BAŞKOMUTAN
2. Tuğg. Fevzi (ÇAKMAK) 5. Kor. K., Anafartalar Gr. K.	Genel Kurmay Başkanı
3. Tümğ. Cevat (ÇOBANLI) Müst. Mvk. K., 14. Kor. K.	Elcezire Cephesi Komutanı
4. Alb. Yakup Şevki (SUBAŞI) Sağ Kanat Blg. K.	2 nci Ordu Komutanı

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

NOT: Çanakkale Muharebelerine 16 Kolordu ve Kolordu seviyesinde grup, birlik katılmış, bunların 23 Komutanı olmuştur. Ancak bazı komutanlar birden fazla birliğe komutanlık yaptığı için kişi olarak komutan sayısı 16'dır. 16'nın 4'ü Alman, birisi de Dünya Savaşı Kafkas Cephesine şehittir. (Çolak Faik Paşa). Kalan 11 komutandan Kurtuluş Savaşı'na katılan 4'dür.

Diğer Kolordu ve Grup Komutanları

1. Korg. Esat Paşa (BÜLKAT)	3. Kor. K. , Kuzey Gr. K.
2. Alb. Von Zodenstern	Güney Blg. K.
3. Tümğ. Weber Paşa	15. Kor. K., Güney Gr. K.
4. Tuğg. Çolak Faik Paşa	2. Kor. K.
5. Tuğg. Mehmet Ali Paşa	1. Kor. K. , 15. Kor. K.
6. Tuğg. Vehip Paşa (2. Or. K.)	Güney Gr. K.
7. Tuğg. Trommer Paşa	14. Kor. K.
8. Alb. Ahmet Feyzi	15. Kor. K., Saros Gr. K., Anafartalar Gr. K.
9. Alb. Rıfat	Sol Kanat Blg. K.
10. Alb. Kannengiesser	16. Kor. K.
11. Alb. Ali Rıza (SEDES)	15. Kor. K.
12. Tuğg. Hilmi Paşa	6. Kor. K.

* Bu listeler aşağıdaki kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

- İsmet Görgülü, On yıllık Harbin Kadrosu, TTK. 1993.

- İsmet Görgülü, Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı. Geçen Komutanlar, Harp Akademileri Yayını, 1983.

- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Gn.Kur. Basımevi, 1989.

TÜMEN KOMUTANLARI

CANAKKALE'DE

1. Alb. Mustafa Kemal 19. Tüm. K.
2. Yb. Kazım Karabekir 14. Tüm. K.
3. Yb. Selahaddin Adil 12. Tüm. K., 13. Tüm. K.
4. Yb. Cafer Tayyar (EGİLMEZ) 1. Tüm. K.
5. Yb. Çolak H. Selahattin 10. Tüm. K.
6. Yb. Ali Fuat (CEBESOY) 25. Tüm. K.
7. Yb. Cemil (CONK) 4. Tüm. K.
8. Alb. Rüştü (SAKARYA) 16. Tüm. K.
9. Alb. Nazif (KAYACIK) 6. Tüm. K.
10. Yb. Mehmet Şefik (AKER) 19. Tüm. K.
11. Yb. Abdülrezzak 11. Tüm. K.
12. Yb. Nuri (CONKER) 8. Tüm. K.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

- BAŞKOMUTAN**
Doğu Cephesi Komutanı
Kolordu K. (2. Grup K.)
Kolordu K. (1. Kor.)
Kolordu K. (3 Kor.)
Kolordu K. (20 Kor.)
Tümen K. (11. Tüm)
Tümen K. (61. Tüm)
Tümen K. (3. Kafkas Tüm.)
Tümen K. (57. Tüm.)
Tümen K. (11. Tüm.)
Tümen K. (41. Tüm.)

NOT: Çanakkale Muharebelerine 19 tümen katılmış, bunların 39 komutanı olmuştur. Bazı komutanlar birden fazla tümene komutanlık yapmış olduğu için kişi olarak komutan sayısı 31'dir. 31'in 5' Almandır, geriye kalan 26'dan bilinen 2'si emeklidir (9. Tüm. K. Halil Sami, 8. Tüm. K. Ali Rıza Sedes), 24 tümen komutanından Kurtuluş Savaşı'na "Komutan" olarak katılanların sayısı 12 olmaktadır. Ancak diğer görevlerle; gizli gruplarda, asker alma dairelerinde gibi; katılanlar da vardır.

Diğer Tümen Komutanları

1. Alb. Halil Sami
2. Alb. Remzi (ALÇITEPE)
3. Alb. Mehmet Şükrü (SAGUN)
4. Bnb. Şükrü
5. Yb. Hasan Askeri
6. Albay Halil
7. Yb. Süleyman Şakir (ORBAY)
8. Alb. Nicolai
9. Alb. Hasan Basri (SOMEL)
10. Alb. Ali Rıza (SEDES)
11. Albay Hovik
12. Yb. Mustafa
13. Yb. Hasan Basri
14. Alb. Kannengiesser
15. Yb. Pötrih
16. Yb. Wilmer
17. Yb. Sabri
18. Alb. Ali Remzi
19. Yb. Esat
9. Tümen K.
7. Tüm. K.
15. Tüm. K.
11. Tüm. K.
2. Tüm. K.
7. Tüm. K.
6. Tüm. K.
3. Tüm. K.
5. Tüm. K.
8. Tüm. K.
13. Tüm. K. , 12. Tüm. K.
15. Tüm. K.
15. Tüm. K.
9. Tüm. K.
9. Tüm. K.
5. Tüm. K.
9. Tüm. K.
24. Tüm. K.
26. Tüm. K.

ALAY KOMUTANLARI

CANAKKALE'DE

1. Yb. H. Nurettin (ÖZSU) 39. A.K.
2. Bnb. Veysel (ÖZGÜR) 15. A. K.
3. Yb. Münip (ÖZSOY) 36.A. K.
4. Bnb. Ahmet Zeki (SOYDEMİR) 21. A. K.
5. Bnb. Ahmet Fuat (BULCA) 23. A. K.
6. Yb. Muhittin (KURTIŞ) 22. A.K.
7. Bnb. Sami Sabit (KARAMAN) 13. Sv. A.K.
8. Yb. Kazım (SEVÜKTEKİN) 4. A. K.
9. Bnb. Nuri (CONKER) 24. A. K.
10. Yb. Abdülrezzak 125. A. K.
11. Yb. Cemil (CONK) 36. A. K.
12. Yb. Şefik (AKER) 27. A. K.
13. Yb. Nazif (KAYACIK) 5. A. K.
14. Bnb. Ahmet Nuri (DİRİKER) 42.A.K.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

- Tümen K. (17. Tüm.)
- Tümen K. (7. Tüm.)
- Tümen K. (61. Tüm.)
- Tümen K. (2. Sv. Tüm.)
- Tümen K. (11. Tüm.)
- Kolordu K. (1. Kor.)
- Tümen K. (6. Sv. Tüm.)
- Tümen K. (8. Tüm.)
- Tümen K. (41. Tüm.)
- Tümen K. (41. Tüm.)
- Tümen K. (11. Tüm.)
- Tümen K. (57. Tüm.)
- Tümen K. (3. Kafkas Tüm.)
- Tugay K. (8.Tüm.)

NOT: Çanakkale Muharebelerine 57'si piyade, 3'ü süvari, 19'u topçu olmak üzere toplam 79 alay ile 135 alay komutanı katılır. 135 alay komutanından 14'ü Çanakkale'de şehit olur. Geri kalan 121'in 3'ü Alman'dır. 118'in 14'ü Kurtuluş Savaşı'na Tümen ve Kolordu Komutanı olarak katılır. Ancak Alay Komutanı olarak ve diğer görevlerle katılanlar da mevcuttur.

Şehit Alay Komutanları

1. Yb. Ahmet Şevki	33. A.K. (11. Tüm.)	27 Nisan 1915
2. Yb. Refik	45. A.K. (15. Tüm.)	6 Haziran 1915
3. Yb. Hasan	17. A.K. (6. Tüm.)	11 Temmuz 1915
4. Bnb. Hüseyin	17. A.K. (6. Tüm.)	12 Temmuz 1915
5. Bnb. Tevfik	47. A.K. (16. Tüm.)	6/7 Ağustos 1915
6. Yb. İbrahim Şükrü	15. A.K. (5. Tüm.)	6/7 Ağustos 1915
7. Yb. Nail (Kısıklı)	25. A.K. (9. Tüm.)	8 Ağustos 1915
8. Bnb. İsmail Hakkı (OKTÜRK)	14. A.K. (5. Tüm.)	10 Ağustos 1915
9. Yb. Recai	23. A.K. (8. Tüm.)	10 Ağustos 1915
10. Yb. Halit	20. A.K. (7. Tüm.)	11 Ağustos 1915
11. Yb. Yusuf Ziya	21. A.K. (7. Tüm.)	11 Ağustos 1915
12. Yb. Avni (ARIBURNU)	57. A.K. (19. Tüm.)	13 Ağustos 1915
13. Yb. Hakkı	16. A.K. (6. Tüm.)	23 Ağustos 1915
14. Yb. Fuat	41. A.K. (Tüm.)	13 Eylül 1915

Diğer Piyade ve Süvari Alay Komutanları

1. Yb. İrfan	25. A.K.	(9. Tüm.)
2. Yb. Hafız Kadri	26. A. K.	(9. Tüm.)
3. Yb. Alman Sabri	19. A.K.	(7. Tüm.)
4. Yb. Halil	21. A.K.	(7. Tüm.)
5. Yb. Mahmut	56. A.K.	(15. Tüm.)
6. Yb. İsmail	45. A.K.	(15. Tüm.)
7. Yb. Mahmut	46. A.K.	(15. Tüm.)
8. Yb. Hasan Lütfü (AKDENİZ)	127. A.K.	(11. Tüm.)
9. Bnb. Kazım	38. A.K.	(15. Tüm.)
10. Yb. Nazif	4. A.K.	(11. Tüm.)
11. Bnb. Mehmet Ali	25. A.K.	(9. Tüm.)
12. Yb. Mehmet Ali	34. A.K.	(12. Tüm.)
13. Yb. İbrahim	22. A.K.	(12. Tüm.)
14. Yb. Mustafa Şevki	126. A.K.	(11. Tüm.)
15. Yb. Nurettin	21. A.K.	(7. Tüm.)
16. Bnb. Memduh	1. A.K.	(2. Tüm.)
17. Bnb. Rıfat	6. A.K.	(2. Tüm.)
18. Bnb. Yümnü (EĞİLMEZ)	34. A.K.	(12. Tüm.)
19. Yb. Sabri	33. A.K.	(11. Tüm.)
20. Yb. Hakkı	16. A.K.	(6. Tüm.)
21. Yb. Vasıf	70. A.K.	(1. Tüm.)
22. Yb. İsmail Hakkı	31. A.K.	(3. Tüm.)
23. Yb. Hasan Basri	32. A.K.	(3. Tüm.)
24. Yb. Ali Rıza	13. A.K.	(5. Tüm.)
25. Yb. İrfan	19. A.K.	(7. Tüm.)
26. Yb. Kemalettin	10. A.K.	(4. Tüm.)
27. Bnb. Mehmet Emin	11. A.K.	(4. Tüm.)
28. Yb. Servet	12 A.K.	(4. Tüm.)
29. Bnb. Ahmet Nuri (DİRİKER)	42. A.K.	(14. Tüm.)
30. Yb. Cemalettin	46. A.K.	(13. Tüm.)
31. Bnb. Zekeriya	60. A.K.	(13. Tüm.)
32. Yb. Kazım	38. A.K.	(15. Tüm.)
33. Yb. İsmail Hakkı	45. A.K.	(15. Tüm.)
34. Bnb. Rıfat	56. A.K.	(15. Tüm.)
35. Bnb. Arif	75. A.K.	(15. Tüm.)
36. Bnb. Mehmed Münir	72. A.K.	(19. Tüm.)
37. Yb. Saip	77. A.K.	(19. Tüm.)
38. Bnb. Rüştü	33. A.K.	(19. Tüm.)

39. Bnb. Servet (YURDATAPAN)	64. A.K.	(19. Tüm.)
40. Yb. Ali Rıfat	14. A.K.	(19. Tüm.)
41. Yb. Ali Rıza	13. A.K.	(19. Tüm.)
42. Yb. Talat	1. A.K.	(2. Tüm.)
43. Bnb. Hüseyin İlhami	48. A.K.	(16. Tüm.)
44. Bnb. Halis (ATAKSOR)	27. A.K.	(19. Tüm.)
45. Yb. Hamdi	4. Sv. A.K.	(Süvari Tug.)
46. Yb. Kemalettin	10. A.K.	(4. Tüm.)
47. Bnb. Mehmet Emin	11. A.K.	(4. Tüm.)
48. Bnb. Bayatlı Arif	12. A.K.	(8. Tüm.)
49. Bnb. Hunker (Alman)	28. A.K.	(8. Tüm.)
50. Yb. Sabri	33. A.K.	(11. Tüm.)
51. Yb. İrfan	19. A.K.	(7. Tüm.)
52. Yb. Ali Abbas	35. A.K.	(12. Tüm.)
53. Bnb. Reşit	14. A.K.	(4. Tüm.)
54. Yb. H. Nurettin (Özsu)	17. A.K.	(6. Tüm.)
55. Yb. Ali	20. A.K.	(7. Tüm.)
56. Yb. Mustafa Şevki	126. A.K.	(9. Tüm.)
57. Yb. Esat	11. Sv. A.K.	Süvari Tug.
58. Yb. Abdülkadir	18. A.K.	(19. Tüm.)
59. Bnb. Murat	57. A.K.	(19. Tüm.)
60. Bnb. Fehmi (TINAZ)	13. A.K.	(11. Tüm.)
61. Yb. Şükrü	26. A.K.	(9. Tüm.)
62. Yb. Hasan Lütfü	127. A.K.	(5. Tüm.)
63. Bnb. Mehmet Emin (YAZGAN)	16. A.K.	(6. Tüm.)
64. Bnb. Galip (TÜRKER)	24. A.K.	(8. Tüm.)
65. Bnb. Avni	7.Sv.A.K.	(Süvari Tugayı)

66....72 24. ve 26. Tümenlerin 6 alay komutanı

Topçu Komutanları

1. Alb. Küçük Talat	2. Ağır Top. Tug. K.	Müst. Mvk.)
2. Yb. Ömer Zeki	3. Ağır Top. A.K.	(Müst. Mvk.)
3. Bnb. Kemal	4. Ağır Top. A.K.	(Müst. Mvk.)
4. Yb. Werle (Alman)	Erenköy Topçu K.	(Müst. Mvk.)
5. Yb. Mehmet Ali	9. Topçu A.K.	(9. Tüm.)
6. Yb. Salih Ulvi	7. Topçu A.K.	(7. Tüm.)
7. Bnb. Emin	11. Topçu A.K.	(11. Tüm.)
8. Bnb. Ali Kemal	Topçu A.K.	(6. Tüm.)
9. Yb. Rıza	Topçu A.K.	(5. Tüm.)
10. Yb. Asım	Sağ Kanat Topçu K.	(Güney Grubu)
11. Yb. Adil	Sol Kanat Topçu K.	(Güney Grubu)
12. Bnb. Halil Kemal	39. Top. A.K.	(19. Tüm.)
13. Bnb. Ali Galip	Arıburnu Topçu K.	(19. Tüm.)
14. Yb. İzzet	2. Top. A.K.	(9. Tüm.)
15. Bnb. A. Azmi (HAVUNDAK)	Topçu Gr. K.	(4. Tüm.)
16. Bnb. Saffet	Topçu A.K.	(8. Tüm.)
17. Yb. Binhold (Alman)	3. Topçu A.K.	(3. Tüm.)
18...27. Geri Kalan 9 tümenin 9 topçu Alay Komutanları		

KARARGAH SUBAYLARI

CANAKKALE'DE

KURTULUS SAVAŞI'NDA

1.Bnb. Osman Zati (Koral)	Müst. Mvk. Kh.	Tümen K. (1. Sv. Tüm)
2. Yb. Kazım (İnanç)	5. Or. Kur. Bşk.	Kor. K. (6. Kor)
3. Yzb. Mümtaz (Aktay)	5. Or. Hrk. Ş. Md.	Tug. K. (41. Tüm.)
4. Yb. Fahrettin (Altay)	3. Kor. Kur. Bşk.	Kor. K. (5. Sv. Kor.)
5. Bnb. Hulusi (CONK)	9. Tüm. Kur. Bşk.	Tümen K. (18. Tüm.)
6. Bnb. Şükrü Naili (GÖKBERK)	7. Tüm. Kur. Bşk.	Kor. K. (3. Kor)
7. Bnb. Aladdin (KOVAL)	4. Tüm. Kur. Bşk.	Tüm. K. (41. Tüm)
8. Alb. Nihat (ANILMIŞ)	Güney Gr. Kur. Bşk.	Elcezire Cephesi K.
9. Yzb. Salih (OMURTAK)	Güney Gr. Kur.	Tüm. K. (61. Tüm.)
10. Yzb. Naci (TINAZ)	13. Tüm. Kur. Bşk.	Tüm. K. (15. Tüm.)
11. Bnb. H. Hüsnü Emir (ERKİLET)	5. Kor. Kur. Bşk.	Tüm. K. (7. Tüm.)
12. Bnb. İzzettin (ÇALIŞLAR)	19. Tüm. Kur. Bşk.	Kor. K. (1. Kor)
13. Bnb. Mehmet Arif (Ayıcı)	5. Tüm. Kur. Bşk.	Kor. K. (3. Grup)
14. Yzb. Mehmet Nazım	16. Tüm. Kur. Bşk.	Tüm. K. (4. Tüm.)
15. Bnb. Çolak Kemalettin Sami	Kuzey Gr. Hrk. Ş. Md.	Kor. K. (4. Kor.)
16. Yzb. Kenan (DALBAŞAR)	Sv. Tug. Kur. Bşk.	Tüm. K. (5. Tüm.)
17. Bnb. A. Nafiz (GÜRMAN)	26. Tüm. Kur. Bşk.	Tüm. K. (1. Tüm.)

Not: Çanakkale Muharebelerine karargah subayı olarak katılmış olanlardan 17'si Kurtuluş Savaşına Tug., Tüm., Kor. Ve Cephe Komutanı olarak katılmıştır. Bunlardan 1'i Tug., 9'u Tümen, 6'sı Kolordu, 1'i de Cephe Komutanlığı yapmıştır. Alay ve Tabur Komutanı olarak katılanlar ile diğer başka görevler üstlenmiş olarak katılmış olanlar bu listeye dahil değildir.